

és olvasáskultúrára gyakorolt hatásáról szól. (763–784.) A témának eddig csak zenetörténeti vetületeivel foglalkozott a szakirodalom. Számunkra azért érdekes ez a 15. század első felében végbe ment folyamat, mert párhuzamba állíthatjuk a pannonhalmi apátságának 1500 körül Tolnai Máté által kezdeményezett, országos kihatású rendi reformjával. Mindkét mozgalom élvezte a királyi udvar támogatását. A melki reform talán már hatott Mátyás kezdeményezésére is, amikor a magyar ciszterci monostorok megújulását szorgalmazta. Tolnait II. Ulászló a királyi kancelláriából nevezte ki Pannonhalma apátjának és adott neki felhatalmazást a magyar bencés házak megreformálására. Mindkét mozgalom, a melki és a pannonhalmi, XII. Benedeknek 1336-ban kibocsátott *Summi magistri* kezdetű, általában csak *Benedictina*-ként emlegetett bullájára nyúlt vissza, ami a fegyelem és a liturgikus kötelezettségek ápolása mellett a tanulmányok folytatását is hangsúlyozta. A melki mozgalom a tudományok ápolásában a bécsi skót bencések monostora szolgált „ugr-deszkául”. Az egyetemi tanulmányokat Tolnai is szorgalmazta. Az 1505-ös, II. Gyula pápa által megerősített pannonhalmi kiváltságokba bevételle, hogy a monostor évente két szerzetest küldhet felsőbb tanulmányokra. De Pannonhalma reformjának ugyancsak a Schottenstift volt egyik fő mintája és támogatója. A Tolnai által kiadott *Diurnalét*, ami a Rend liturgikus fegyelmének a megújulását szolgálta, Andreas Pannonius állította össze, aki akkor a bécsi skótoknál élt. A reformnak ugyanis itt is, ott is elsősorban liturgikus kéziratok és nyomtatványok voltak könyvészeti emlékei; nálunk kevesebb, Ausztriában több.

VIZKELETY ANDRÁS

Kovaček, Božidar: Tekelijanumske istorije XIX veka. Novi Sad, 1997. Matica Srpska–Zadužbina Save Tekelija. 242 l.

Szerb–magyar vonatkozású intézménytörténeti monográfiát adott közre Božidar Kovaček, akinek nevét sajtó- és irodalomtörténeti munkákból ismerjük, és akinek köszönhetően (töb-

bek között) tudhatjuk: mit mikor fordítottak Jókai Mórtól szerb nyelvre. Kiváltképpen régióinkban fontos az ilyesfajta vállalkozás, mivel úgy kultúratörténet, hogy sajtó- és kapcsolattörténet is. Ennélfogva nem pusztán a szerb–magyar közös történelem kutatóinak érdeklődésére tarthat igényt, hanem régióink historiájának is lényeges fejezetét láthatjuk Kovaček munkájában. A valójában 1850 és 1952 között működött Tekelijanum (Tököliánium) a pestbudai egyetemeken tanuló szerb ifjak kollégiuma volt, amelyben nemcsak a szerb–magyar és a szerbiai művelődés- és részben politikátörténet későbbi képviselői kaptak szállást, hanem „felügyelő”-ként ott működött a szerb nyelvű irodalmi élet nem egy reprezentatív személyisége is, például az a Jovan Jovanović Zmaj, aki élclapjait (Póth István kutatásaiból tudjuk) Jókaiéról mintázta, annak fordított, amellet, hogy Petőfinek, Aranynek és Madáchnak is szerb áttűtetője volt. Az alapító, Tököli Száva (Sava Tekelija-Popović) magyar nemességet kapott, XVII. század végi szerb bevándorló család sarja, a szerb–magyar egyetértésnek, a közös érdekek érvényesítésének volt elkötelezett küzdője, így az 1790-es szerb kongresszuson a bécsi aspirációk ellen foglalt állást. Bőkezűségét egyként áldhatta a szerb Matica, a Magyar Tudományos Akadémia és a debreceni Református Kollégium. Így természetesnek tarthatjuk, hogy a Tököliániumról nagy elismeréssel írt a magyar sajtó (ennek az anyagnak feltárása Božidar Kovaček érdeme), Tököli születésének századik évfordulóját pedig a magyar kulturális élet is megünnepelte. Debrecenben két dicsőtő vers született, mindkettőt eredetiben és szerb fordításban közli a kötet, az újjvidéki ünnepélyen magyar delegáció vett részt: Podmaniczky Frigyes, Jókai Mór, Toldy Ferenc, Urházy György. A magyar sajtótudósítások részletes beszámolóinak kivonatát is adja Božidar Kovaček kötete.

A műről túlzás nélkül elmondható, hogy a szerb–magyar kapcsolattörténeti kutatások kiemelkedő darabja, és különösen fontossá éppen azért válik, mert a kapcsolattörténeti kutatásoknak általában, a szerb–magyar kulturális

közeledés históriáját tárgyaló műveknek különösen mainapság nem vagyunk bőviben. Kovaček könyvének legérdekesebb, leginkább kidolgozott fejezetei az 1849–1867 közötti időszak történetét ölelik föl, a periódus magyar sajtóját a szerző kicédulázta, földolgozta, és ennek az anyagnak alapján az eddigi kutatásokat sok tekintetben módosította. Megállapította, hogy a kulturális közeledés nem szólamokban, hanem közös akciókban nyilvánult meg, és csak a dualizmus kori nemzetiségi kérdés elmérgesedése eredményezte a kapcsolatokban mutatkozó diszkontinuitást. A Tököliánum szerb fiataljai részesei a közös művelődéstörténetnek, de nyilvánvalóan szerb irodalmi próbálkozásaiknak is igyekeztek fórumot teremteni. Ilyen volt például a Budán, 1863-ban megjelenő *Preodnica* című kötet, amelyet Kovaček részletesen elemez, a szerzők között Laza Kostić, a szerb kései romantika igen jelentős

alakja a legnagyobb név. 1866-ban és 1869-ben láttak immár Újvidéken napvilágot Kosta Ruvarac összegyűjtött művei, a korán elhunyt ifjú a szerb nyelvű kritikátörténet számára is jelentős egyéniség.

Kovaček színesen megírt, sok képpel illusztrált monográfiája az intézménytörténet egy lehetséges változatát adta, a Tököliánum históriájának elbeszélését néhány diák portrévázlatának leírásával gazdagította, a szerb és a magyar sajtóból és a részben publikálatlan, kéziratok anyagból származó adatokat a kutatás jelen állapotával szembesítette. A kézikönyvszerű munka nem hiányozhat azok polcáról, akik Budapest művelődéstörténetével foglalkoznak, de a kulturális kapcsolatok iránt érdeklődők sem mellőzhetik a mű tanulmányozását.

FRIED ISTVÁN